

Prof. Dr. Budai József

Járványok a történelemben

(Folytatás)

A történelem nagy járványaiban, különösen a korai időszakokban, a kórképek azonosítása általában bizonytalan. Ennek nem csupán az az oka, hogy az egykori leírások alig alkalmasak a kórisme tisztázásához, hanem az is, hogy egyidejűleg több infekció is lehetett jelen. Figyelembe kell venni továbbá azt is, hogy egyes kórformák az eltelt évezredek, évszázadok alatt jelentős változáson mehetek át, illetve az ember fertőzésre adott reakciói is változtak. Az ókori és a középkori leírásokban szereplő heveny betegségek többnyire kiütéses típusúak, pestisnek vagy himlőnek fellelhetnek meg, de többször felmerül a meningococcus, illetve a *S. pyogenes* fertőzés különösen súlyos formáinak a gyanúja is. A diagnosztikus zűrzavar csak az újkorban kezd tisztulni.

Ismeretesek azonban olyan titokzatos járványok is, amelyekről korábról sincsenek hírek, és később sem fordultak elő többé, megjelentek, majd teljesen eltűntek. Ezek egyike a hírhedt *angol izzadás* (*sudor anglicus*), amely 1455 és 1552 között, öt nagy járvány-hullámban lépett fel. Az első a katonák között indult, gyors szóródásával, hatalmas pusztításával a hadsereget teljesen szétzüllesztette és egész Angliát elárasztotta. Az első héten Londonban 2 Lord Mayor és 6 városi tanácsúr esett áldozatául, el kellett halasztani VII. Henrik koronázását, az iskolákból, egyetemekről a diákok, tanárok elmenekültek. A betegség hirtelen hidegrázással, magas lázzal és gyengeséggel kezdődött, szívtáji fájdalom, szívdobogás, hányás, fejfájás voltak további jelei, a delírium sem volt ritka. Jellegzetes volt a lázzal egyidejűleg fellépő, nagymérvű, profúz izzadás. Gyorsan jött a halál. Néhány, minden bizonnyal túlzó leírás szerint „100 beteg közül jó, ha egy életben maradt”. Védelem nem hagyott hátra, egy járvány alatt 2-3 ismételt megbetegedés sem volt ritka.

1552-ig, 10-15 éves időközökkel, még további négy alkalommal robbant ki járvány. A kontinensre elsőként a 3. hullám csapott át, a 4. viszont,

amelyik 1529-ben kezdődött, egész Európát elárasztotta. Feltételezik, hogy ez akadályozta meg a török hadsereget Bécs elfoglalásában. Az utolsó járványkitörés 1551-ben volt, ismét szörnyű pusztítással járt, de kizárólag Angliában.

A *pestis* az ókorban főleg Dél-Európát, a Római Birodalmat és Bizáncot sújtotta. A VI–XVII. sz. között azonban elárasztotta és folyamatosan uralta egész Európát. Áldozatainak számát – az 1347-1668 közötti időszakban – 25 millióra teszik. A munkaképes lakosság pusztulása miatt a termelés a mezőgazdaságban visszaesett, a járvány és az éhínség súlyos válsághelyzetet teremtett Európa-szerre. Az állandó létbizonytalanság és halálfélelem talaján torz indulatok hatalmasodtak el, pusztító és önsanyargató mozgalmak sepertek keresztül a kontinensen, féktelen zsidóüldözések, flagellánsok vándorlásai, stb. A művészetekben a halál és az elmúlás gondolata dominált (dansen macabré), a hitéletben pedig mind inkább előtértek és egyre nagyobb teret nyertek a korábban lappangó, a hivatalos egyházi tanoktól eltérő, „eretnek” irányzatok, a bogumilok, a katarok, az albigensek, a valdensek mozgalmi, a huszita népfelkelések és a protestantizmus más szállásainál.

A betegség a XVIII. sz. végére kelet felé fokozatosan kiszorult Európából, a járványok titokzatos megszűnésére nincs biztos magyarázat.

A *lepra* (*scabies norvegica*) a középkorban egész Európában igen elterjedt volt. A betegeket leprosoriumokba kényszerítették, ahol a maguk, meglehetősen szigorú törvényei szerint éltek, a társadalomból kirekesztve, kolduktól tengették életüket. Napjainkra fokozatosan ez is eltűnt Európából, az ok itt is jórészt ismeretlen.

Számos probléma tisztázatlan a középkorban gyakori, hírhedt „táncőrület” mozgalmak körül is („Szent János tánc”, „Szent Vitus tánc”, „tarantismus”, stb.). Az események, amelyek időről-időre Európa különböző részein robbantak ki, nagy tömegeket ragadtak magukkal, gyakran gyermekeket is. Az összeverődött sokaság táncolva, rángatózó mozgások közepette vándorolt városról-városra; töb-

ben önkívületi állapotba kerültek, és nem volt ritka a kimerültség miatti halál sem. A kutatók egy része a jelenséget tömeges funkcionális, hisztéris reakciónak véli, amit a ragályos betegségekkel való rettegés, a nyomor, a terror együttese váltott ki, míg mások a tünetek alapján nem zárják ki, hogy valamely fertőző kórkép sajátos neurológiai manifesztációjáról lehetett szó.

Az *encephalitis epidemica* Economo szintén a rejtélyes fertőző betegségek közé tartozik. 1792-től szerepel az orvosi irodalomban, korábban komatózus álomkórnak (*coma somnolentum*) nevezték. 1802-ig Németországban, Olaszországban és Franciaországban számos kisebb járványt észleltek, majd 1917-ig nem volt fellelhető. Az esetek az 1919. évi, „spanyol” influenzajárvánnyal kapcsolatosan (?) szaporodtak meg újra, Európában és Amerikában egyaránt. Később ismét fokozatosan eltűnt, most évtizedek óta nem fordul elő. A kórokozó kimutatására irányuló vizsgálatok sikertelenek maradtak.

A *subacut sclerotizáló panencephalitis* (SSPE) körül is sok kérdés tisztázatlan. Ezt a gyermekkori betegséget jellegzetes, típusos tüneteivel, biztosan halálhoz vezető, lassú lefolyásával új kórformának kell tekinteni, hiszen a XIX. sz.-ban már igen magas fejlettségű neurológia (*Charcot!*) korábban nem említi. Az ellenanyag-titereknek a betegség alatti extrém emelkedése a kanonikus etiológiai szerepét látszott igazolni. A hipotézis ellen szól, hogy a morbilli az ember ősrégi betegsége, amit már *Kr.u.* 800 táján, majd az 1600-as években leírt előbb *Rhazes*, majd *Sydenham*, míg ez a sajátos neurológiai kórkép csak az 1930-as években lépett fel először. Az esetszám előbb növekedett, majd fokozatosan csökkent, napjainkra pedig teljesen eltűnt. Megszűnését a védőoltással magyarázzák. Ez a feltételezés nehezen elfogadható, hiszen az oltással is élő morbillivírus jut a szervezetbe.

Járványok a magyar történelemben

A magyar történelemben is ismert néhány meghatározó befolyású epidemiológiai esemény, amelyekkel kapcsolatosan szintén felmerülhet a

Prof. Dr. Budai József
Fővárosi Szent László Kórház
1097 Budapest, Gyáli út 5-7.

„mi lett volna, ha...” történelmietlen, de érdekes kérdése.

A Nándorfehérvár ostromát lezáró járvány, ami minden bizonnyal pestis lehetett, ugyan a magyarok számára hozta meg a sikert (és a déli harangszót!), de Hunyadi János és Giovanni di Capistrano halálával két olyan vezérégyéniség esett áldozatul, akik később, a nehéz, zavaros időkben biztos kézzel irányíthaták volna az ország sorsát.

I. Miksa, szerény tehetségű, második Habsburg királyunk 1566-ban Európa különböző tájairól összeverődött zsoldos hadsereggel hadjáratot indított Buda felszabadítására. A próbálkozás azonban csúfos kudarcba fulladt. A győri és a komáromi táborban kiütéses tifuszjárvány tört ki, a halottak száma 30 000 körülire rúgott. A sereg szétzúllt anélkül, hogy hadi eseményben részt vett volna. A szétzóródó katonák viszont Nyugat-Európában mindenütt elterjesztették az oszmán csapatok által Magyarországra már korábban behurcolt, és itt már endémiás kiütéses tifuszt. A betegséget ekkortól kezdik *morbus hungaricus*-nak nevezni.

A *pestis* folyamatos jelenlétéről és pusztításáról hazánkban 1095 óta vannak adatok („*Szent László fiúve pestis ellen*”). A betegség különösen katasztrofális szerepet játszott történelmünk igen jelentős szakaszában, a Rákóczi szabadságharcban (1703-11). A járvány, amelyet a háborús viszonyok tovább gerjesztettek, az egész

országot és Erdélyt is elárasztotta, és a hadi eseményeket mindvégig kedvezőtlenül befolyásolta. Az ország akkori 3 millió lakosa közül 300 000 pusztult el a betegségben, polgári egyének, katonák egyaránt (*Vak Bottyán*). A kurucok anyagi és katonai helyzete egyre romlott, az ellátási nehézségek mind inkább növekedtek, és az egyre reménytelenebb helyzetbe jutott alakulatok katonái a pestistől való félelmükben sorra elszökdöstek. Ez vezetett végül előbb Érsekújvár elestéhez, majd a katonai összeomláshoz, Nagymajtényhoz. *Rákóczi fejedelem* hűségese kísérelte, a magyar irodalom kiemelkedő személyisége, *Mikes Kelemen* szintén pestisben halt meg, 1722-ben Rodostóban.

Egy további, hazai vonatkozású epidemiológiai adat bizonytalan és lehetséges, hogy a legendák világába tartozik csupán. Ismeretes, hogy 1849-ben, az ekkor zajló 2. nagy kolera világjárvány idején, az orosz intervenció csapatok a betegséget hazánkba is behurcolták (I. *Jókai: A kőszívű ember fiai*). Az a hír járta, hogy az orosz katonák közötti tömeges megbetegedések miatt *Paszkevics* herceg a csapatok visszavonását javasolta volna a cárnak, erre azonban Világos után már nem volt szükség. Az ide vonatkozó feljegyzéseket, úgy hírlik, a szentpétervári katonai iratok között találták meg. Mi lett volna, ha...?

A pusztító epidémiákkal szemben teljesen kiszolgáltatott ember a véde-

kezésre számos sikertelen, nemegyszer ellenkező hatást kiváltó próbálkozásokat tett. A leggyakoribb reakció a pánikszerű menekülés volt, ami nyilvánvalóan inkább a járvány további szóródását segítette elő, és hasonló következményekkel jártak a valóságos indíttatású védekezések (körmenetek, zarándoklatok) is. Az Európát évszázadokon át rémületben tartó pestisre emlékeztetnek a szerencsés megmenekülés reményében tett fogadalmak napjainkban is még sok helyen fennálló jelei, a „pestis”- vagy „Szentháromság oszlopok”, és ilyen fogadalomból született az évente megrendezésre kerülő, híres *oberrammergauti passiójáték* is.

Az első, mindmáig ésszerű és sikeres járványellenes intézkedésnek a 40 napos zárlat, a karantén tekinthető, ezt a Velencei Köztársaságban vezették be és alkalmazták először az 1300-as években.

Irodalomjegyzék:

- Magyary-Kossa: *Magyar orvosi emlékek*, I-IV kötet
 Hans Zinsser: *Rats, Lice and History*,
 Little Brown and Company, Boston, New York, Toronto, London, 1963 (renewed ed.)
 Allan Chase: *Magic Shots*,
 William Morrow and Company, Inc. New York 1982
 Schreiber W., Mathys FK.: *Infectio. Ansteckende Krankheiten in der Geschichte der Medizin*, 2. Auflage,
 Editiones Roche, F.Hoffmann – La Roche & Co. AG, Basel 1987.

A Bayer gyógyszer hatékony diabetes prevencióban és a szövődmények megelőzésében

A *Glucobay®*-t az *Urban & Vogel* által alapított *Robert Koch* díjjal tüntették ki

Díj egy innovatív, kipróbált és hiteles gyógyszernek

Leverkusen – A Bayer innovatív, kipróbált és hiteles gyógyszere, a *Glucobay®* (acarbose) kapta az *Urban & Vogel* által alapított *Robert Koch* díjat. Mint ahogy azt Professzor Thomas Unger, Charité Berlin, mondta a dicshimnuszában a díjátadási ünnepség keretében tartott szimpóziumon Berlinben, a legújabb tanulmányok azt mutatják, hogy az acarbose használatával a kórosan emelkedett étkezés utáni vércukorszinttel rendelkező betegek esetében a szövődmények kockázata, mint például a myocardialis infarctus és a stroke majdnem 50%-kal csökkennek és a myocardialis infarctus aránya 91%-kal csökken. A STOP-NIDDM tanulmány eredményei szerint (Study To Prevent Non-Insulin-Dependent Diabetes Mellitus) az acarbose (*Glucobay®*) csökkenti a diabetes kialakulásának kockázatát is 36%-kal.

„Az acarbose új fejezet kezdetét jelenti a diabetes és az azt megelőző állapot prevenciójában és kezelésben” — mondta Unger. „Ez nagyon jelentős, mert a diabetes diagnózisának felállításakor minden második betegnek koronária megbetegedése van és ötből minden negyedik szívinfarktuson átesett beteg korábban nem diagnosztizált diabeteszes vagy emelkedett étkezés utáni vércukorértékkel rendelkezik” — tette hozzá Professzor Eberhard Standl, Münchenből.

„Az acarbose nem csak a felnőtt korban kialakult diabetes kezelésében játszik fontos szerepet — mondta Dr. Hans-Joachim Rothe, a Bayer Vital Ügyvezető igazgatója. Ez az első aktív hatóanyag, amelyik bebizonyította hatékonyságát a diabetes és a hozzá kapcsolódó súlyos szövődmények megelőzésében csökkent glukóz toleranciával rendelkező népességben.”

Körülbelül 150 millió ember diabeteszes ma világszerte. Ez a szám 2010-re 50%-kal fog nőni, hacsak nem teszünk ellene valamit.

A *Robert Koch* díjat, mellyel nem jár pénzjutalom, 1998-ban alapította az *Urban & Vogel* kiadó, a nagy orvos és tudós, *Robert Koch* emlékére, aki 1882-ben megalapította más tudósokkal együtt a német nyelvű „*Fortschritte der Medizin*” című folyóiratot. A „*MMW – Fortschritte der Medizin*” című folyóiratot most az *Urban & Vogel* kiadó, München adja ki.

Leverkusen, 2003. január

További kérdéseivel forduljon
 Dr. Hoffmann Ágnes 487 4170
 Dr. Suba István 487 4169
 E-mail: glucobayinfo.hu@bayer-ag.de